

Igors Šuvajevs

Nekropolitikas tapšana. Piezīmes par biopolitiku

Pieteiktās piezīmes ir saistītas ar divu autoru veikumu. Viens no viņiem ir Ašils Mbembe (*Achille Mbembe*, 1957), bet otrs – Aleksandrs Bogdanovs jeb Maļinovskis (*Александр Александрович Богданов, Малиновский*, 1873–1928). Vienā gadījumā runa ir par nekropolitiku, bet otrā – par izstrādņēm, kuras iekļaujas noteiktā biopolitikā vai kuru fonā ir biopolitika, ko arī var dēvēt par mūsdienīgo nekropolitiku. Šādas biopolitikas īstenošanā iekļaujas arī difūzais fenomens “krievu kosmisms”, kas uzskatāmi iezīmē jauno biopolitiku (vismaz Krievijā).

Mbembes ideju par nekropolitiku acīmredzot var formulēt šādi – plantāciju verdzība ir viens no pirmajiem biopolitikas eksperimentiem (Mbembe, 2014, 228–273).¹ Kolonija viņa skatījumā ir izņēmuma stāvoklis, savukārt kolonijas pastāvēšana acīmredzot ir vienādojama ar nekropolitiku, kuru raksturo cilvēka eksistences instrumentalizēšana. Vergu kolonijā raksturo trīskāršs zaudējums – viņš zaudē 1) mājas; 2) tiesības uz savu ķermeni; 3) savu politisko statusu. Kamerūnietis Mbembe vēsturiski un ģeogrāfiski paplašina Mišela Fuko (*Michel Foucault*, 1926–1984) skatījumu uz biopolitiku. Tomēr var pamatoti jautāt, vai 1) Mbembes traktējums tiešām ir attiecināms uz biopolitiku un 2) kā tas saskan ar Fuko piedāvāto risinājumu.

Fuko gadījumā svarīga ir problematizācija, uz ko viņš norādījis intervijā “Rūpes par patiesību” (Foucault, 1994, 670) un ko lietpratīgi pārlūkojis Robērs Kastels (*Robert Castel*, 1933–2013), neaizmirstot arī kritiskas piezīmes (Castel, 1994, 237–252). Fuko uzsver, ka runa ir nevis par kāda iepriekšēja vai jauna objekta radīšanu, lai kaut ko reprezentētu, bet par diskursīvu un nediskursīvu prakšu kopumu, kas ļauj kaut ko ieraudzīt. Šādi kļūst iespējama tagadējo prakšu izgaismošana un to tapšanu skaidrojums. To iezīmē savā ziņā divējs (binokulārs) skatījums: tagadnes ģeoloģisks skatījums, izsekojot arī “fakta” rašanos un attīstību pirms

¹ Sākotnēji raksts ar šādu nosaukumu ir publicēts angļu valodā (2003), tad franču tulkojumā (2006). Vācu versijā ir ņemtas vērā abas publikācijas. Par verdzību kā biopolitisko eksperimentu – 241. lpp.; par izņēmuma stāvokli – 247. lpp.; par trīskāršo zaudējumu – 242. lpp. Mbembes raksts “Nekropolitika” kā daļa iekļauts grāmatā: Mbembe, Achille. (2016) *Politiques de l'inimitié*. Paris: La Découverte. Angļu versija: Mbembe, Achille. (2019) *Necropolitics*. Durham: Duke University Press.

paša šī fakta. Fuko veidotā vēsture atšķiras no prakšu vēstures vai tā, ko var dēvēt par faktu vēsturi. Uzskatāmi to apliecina Fuko atsaukšanās uz 1656. gadā izdoto ediktu, kas viņa skatījumā iezīmē *le grand renferment* – lielo ieslēgšanu jeb ieslodzīšanu (Foucault, 1972, 56–60). Vispārējā slimnīca (*hôpital général*) ir pastāvējusi jau agrāk (Francijā vismaz no 1612. gada, bet Anglijā – no 1554. gada). Principā tas ir zināms arī Fuko – Kastels uz to norāda un skaidro, ka Fuko svarīga ir tieši problematizācija, jo pagātne neturpinās un neatkārtojas, runa ir par tagadnē izspēlēto, izmantojot iepriekšējo. Svarīgi ir pārrāvumi, kas ļauj ģeoloģiski skaidrot tagadējo. Šāda tipa “slimnīcas” ir paredzētas savējiem, lai viņus kontrolētu un disciplinētu, runa ir par “savējo” iekļaušanu, lai viņus “pāraudzinātu”. Vienlaikus tas ir mēģinājums viņus, tā teikt, piesiet; tā ir “piesiešana” vietai. Drīz gan arī noteikti “savējie” kļūst nevēlami, viņi tiek “izklauti”, proti, eliminēti. Tomēr Fuko aplūkotās norises iezīmē pārrāvumu vai pārmaiņas lielajā iekļaušanas un izklaušanas spēlē.

Vecā jaunā pasaule

Vai šāds pārrāvums iezīmējas saistībā ar Jauno pasauli? Mūsdienās mēdz runāt, ka tā esot atklāta; tiesa, aizvien biežāk atskan balsis, ka apzīmējums būtu koriģējams, ka pieklātos runāt par sastapšanos, invāziju u. tml. Var gadīties, ka šo norišu kontekstā pat svarīgāks ir nevis dženovietis Kolumbs (1451–1506), bet gan florencietis Amerigo Vespuči (1454–1512) un viņa māsa, “skaistā Simoneta” – *la bella Simonetta* (Fernández-Armesto, 2007). Jau Frančesko Bartoloci ir atzīmējis, ka šādi esot iezīmējies “fatāls pagrieziens cilvēku dzimtā” – *e troppo fatale al genere umano* (Bartolozzi, 1789, 3). Amerigo ir saistāms gan ar tekstu *Mundus Novus*, gan ar viņa vārdā nosaukto pasaules daļu un tās apgūšanu, bet Simoneta (*regina della bellezza*) ļauj aptvert arī citas, ne mazāk svarīgas norises kaut vai saistībā ar Mediči dzimtu. (Turklāt skaidrojumi “karalieni” varbūt nemaz nav tik nesvarīga loma brāļa dzīvesgājumā un tēlotājmākslā, iezīmējot sievietes “jauno ķermeni”.) Amerigo Vespuči teksts dažos gados piedzīvo 23 izdevumus, tomēr zīmīgi, ka tas netiek pārtulkots spāņu valodā. Tiesa, arī Frančesko Gvičardīni (1483–1540) savā Itālijas vēsturē piemin pasaules apceļojumu (*Storia d'Italia*, 6, 9), tomēr nenosauc vārdā tā veicēju, kurš patlaban ir gluži vai ikvienam zināms saistībā ar Lielajiem ģeogrāfiskajiem atklājumiem. Laikabiedriem acīmredzot tas nešķiet nekas tik jauns un svarīgs, tāpēc drīzāk jau būtu noskaidrojama nojēguma “jaunā” lietošanas ģeoloģija. Kaut gan Amerigo tā ir jauna pasaule, jo faktiskās zināšanas par to tikai top, tomēr dominējošā apzīmējuma “jaunā” nozīme laikam ir “neapgūtais”. Savukārt tradicionāli pieminamo 1492. gadu var izmantot kā simbolisku datējumu, kaut gan ar

to saistāmie notikumi ir faktiski. Šis simboliskais datējums attiecas uz 1) līgumu ar Kolumbu, 2) ediktu par padzenamajiem sefardiem un mauriem, ļaujot turpmāk izvērsties “asinstīrības” (*limpieza de sangre*) diskursīvajai praksei, 3) spāņu resp. kastīliešu valodas gramatikas publicēšanu. Līgums un edikts tiek parakstīti jauntapušajā Santafē.

Kad Kolumbs dodas “Rietumu ceļā”, jau ir pazīstams Martīna Behaima (1459–1507) globuss jeb Zemes ābols.² 1518. gadā tiek rakstīts par atbilstīgās pasaules jeb apelsīna sadalīšanu (Huber, 2018, 79). Zemes sfēriskums nav nekāds jaunums. Tā tas ir vismaz ar izglītotajiem – par to lasāms gan Ptolemaja, gan Strabona aprakstos. Hērīsolors Ptolemaja darbu uz Florenci ir atvedis jau 1397. gadā, bet Strabona “Ģeogrāfija” latīniski ir pārtulkota 1458. gadā un vienpadsmit gadus vēlāk arī publicēta (Lipponcott, 1996, 131–149). Kolumba un citu ceļojumi tikai apliecina, ka šis ābols vai apelsīns ir lielāks (aptuveni par ceturto daļu) par iedomāto. Tomēr pasaule joprojām ir viena un nemaz nav tik liela. To apliecina arī Servantess (1547–1616), rakstot par Malambruno ceļojumiem: “Šodien viņš ir šeit, rīt Francijā, parīt Potosijā.” (Servantess Saavedra, 1979, 217) Bet Potosi atrodas Jaunajā pasaulē, tā ir pilsēta tagadējā Bolīvijā. Jaunā pasaule ir tā pati Vecā pasaule. Arī ceļojumi tiek izprasti visnotaļ savdabīgi. Kustības modernās teorijas pamatus liek Galileo Galilejs (1564–1642), savukārt “atklājumu laikā” pārvietojas ar savu vietu, tā ir pārvietošanās burtiskā nozīmē – sava veida ceļošana ar “savu vietu”. Uzskatāmi to apliecina Santafē multiplicēšanās “jaunajā pasaulē”, Kastīlijas turpināšanās Jaunkastīlijā, Anglijas – Jaunanglijā u. tml. Turklāt vēl svarīgāk laikam ir tas, ka *Santa Fe* ir “svētā ticība”. Jaunās pasaules “atklāšana” pirmām kārtām ir kristietības izplatīšana. Runa ir par kārtējo kristietības globalizācijas etapu, jo šajā gadījumā pārvietošanās ir pārvietošana, nokļūstot “neskartajās zemēs”. Šādi izdodas ieraudzīt arī to, kā Jaunajā pasaulē nemaz nav (piemēram, lauvas). Pastāvošā traveloģiskā literatūra, bruņinieku romāni, agiogrāfija, vārdu sakot, tradīcija, sniedz paraugu ieraugāmajam, tomēr redzams ir kaut kas cits. Saskaņā, piemēram, ar Aristoteli vajadzētu ieraudzīt melnus cilvēkus, taču tādi tur nav redzami. Turklāt vēl ierauga kailus vai iedomāti kailus cilvēkus, bet šāds kailums var saārdīt dominējošo kristietības pasauli. Vecajā pasaulē gan Simonetas vai viņas inspirētā veidolā sākas “pieradināšana” pie kailas sievietes, tomēr adamītisma bažas un bailes ir spēcīgākas.

Mbembe savā nekropolitikas izstrādņē norāda uz Karlu Šmitu (*Carl Schmitt*, 1888–1985) un viņa izņēmuma stāvokļa koncepciju. Darbā “Zemes nomoss” Šmits šīm norisēm ir veltījis veselu nodaļu “Zemju

² Sk. katalogu: Willers, Johannes (Hrsg.). (1992) *Focus Behaim Globus*. Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum. Bd. 1–2.

sagrābšana Jaunajā pasaulē”. Sev raksturīgajā konservatīvisma stilā viņš gan lieto apzīmējumu *Landnahme*, lai raksturotu zemes iegūšanu īpašumā, to apdzīvojot, jo tā tiek uztverta kā nekatrā zeme. Šmits atzīst, ka “tūdaļ pēc Jaunās pasaules atklāšanas sākās cīņa par šīs jaunās pasaules zemju un jūru iegūšanu” (Schmitt, 1974, 54). Viņš pat raksta, ka veidojas “jauna, planetāra” apziņa, taču tā pastāv “globālajā līnijdomāšanā”, kas eksistē “no Amerikas atklāšanas 1492. gadā līdz amerikāņu deklarācijām Otrajā pasaules karā” (Schmitt, 1974, 58). Tik ilgstošu līnijdomāšanas, plakniskas uztveres pastāvēšanu patlaban var atstāt bez ievērības, fiksējot, ka “Jaunā pasaule, Amerika, brīvības zeme, t. i., brīvā zemju iegūšanas pasaule” (Schmitt, 1974, 62), savulaik tiešām ir brīva iegūšanai – piesavināšanai.

Pirmā novilkta globālā līnija ir divu valdnieku (Portugāles un Kastīlijas resp. Spānijas) vienošanās par piesavināšanos. Draudzības līnijas (*amity lines*) tikai turpina šo piesavināšanos. Šmits uzsver: “16.–18. gadsimta apziņai atklāšana tiešām bija tiesisks jautājums.” (Schmitt, 1974, 74) Viņš nemitējas norādīt uz sholastiķu nevēsturisko objektivitāti un argumentāciju, tomēr īpaši arī neiztīrā Fransisko de Vitorijas (*Francisco de Vitoria*, 1483–1546) vadīšanos pēc *homo homini homo* principa. Tas nenozīmē, ka Vitorija nepieņēmtu vai nosodītu “zemju iegūšanu”, taču “amerikāņi” viņa skatījumā ir tādi paši cilvēki kā paši “atklājēji”. Un viņi nav paverdzināmi, cits jautājums, ja tiek traucēta tirdzniecība un propaganda, resp., ticības izplatīšana, taču tad jau tas ir taisnīgā kara jautājums. Šādu karu neattaisno nederīgie un nelegitīmie iemesli (*tituli non idonei nec legitimi*): atsaukšanās uz imperatora un pāvesta varu, atklāšanas tiesībām (*ius inventionis*), kristietības noliegšanu, barbaru noziegumiem, šķietamo piekrišanu, dievišķo apbalvojumu. Savukārt legītīmie iemesli ir tirgošanās tiesības (*ius commercii*), ticības propaganda (*ius propagande fidei*), aizsardzības tiesības (*ius protectionis*), pavēles tiesības (*ius mandati*), iejaukšanās tiesības (*ius interventionis*), izvēles tiesības (*ius liberae electionis*), sabiedroto aizstāvēšanas tiesības (*ius protectionis sociorum*). Principā Jaunā pasaule tiek nevis atklāta, bet gan iekarota, aizstāvot komerciālo darbību, kristietību un sabiedrotos. Un Huans Sepulveda (1490–1573) ar savu traktātu “Cits demokrāts jeb dialogs par legītīmiem cēloņiem ar indiāņiem” (*Democrates alter*, 1547; public. 1892) uz to arī aicina. Kā izņēmums pastāvošajā diskursīvajā praksē izceļas vien Bartolomē de las Kasass (1484–1566), kam nepieņemami kari paverdzināšanas nolūkos (Delgado, 2011, 54). Tomēr arī viņš savu nostāju pamato kristietības, dominējošās reliģiskās ideoloģijas ietvaros. Jau 16. gadsimtā tiek sadomāta Jaunā pasaule (Erdheim, 1994, 29–60), joprojām aizplīvurojot faktiskās norises un vairojot bezapziņas produkciju.

Kolonijas Jaunajā pasaulē ir nevis izņēmuma stāvokļa iemiesojums, bet Vecās pasaules turpinājums. Kolonijas ir atbalsta punkti un apmetnes, kalpojot kundzības nodrošināšanai. Kolonizēšana ir neplānota, bet ilgstoša. Iekarotāji veido savu zemju provinces, no kurām, atsaucoties uz Eduardo Galeano (1940–2015) grāmatu “Latīņamerikas atvērtās vēnas”, tiek notecinātās “asinis”, lai tās nomierinātu. Koloniju ierīkošana vēl nav koloniālisms, kas uzplaukst imperiālismā (Reinhard, 2018, 1–10) un iet roku rokā ar migrāciju un impēriju veidošanu. Un tad jau “asiņu tecināšanai” ir cita nozīme. Koloniālisms ir attiecināms uz 18. gadsimtu, kad, piemēram, Angola kļūst par Brazīlijas apakškoloniju (Reinhard, 2018, 87), bet verdzība Āfrikā pat ir izplatītāka nekā Amerikā (Reinhard, 2018, 114). Abi verdzības varianti sabalsojas un ir savstarpēji saistīti. Nemama vērā arī Jaunās pasaules prestrukturētība (Reinhard, 2018, 73), tā nebūt nepastāv kā *tabula rasa*, kas ir ērts līdzeklis, nodrošinot koloniālismu, paverdzināšanu, sevis privileģēšanu u. tml. (Losurdo, 2005). Koloniālisms, ieskaitot verdzību, ir atšķirīgs reliģiozās ietonētības ziņā, ļaujot nošķirt Amerikas ziemeļus un dienvidus. Reformētā kristietības ietvaros Jaunās pasaules “apgūšana” jau sākotnēji atšķiras no katoliskā “protekcjonisma”, laika gaitā nodrošinot Latīņamerikas “asiņu notecināšanu”. Turklāt koloniālisma laikā misionēšana, kristietības izplatīšana bieži vien tiek uztvertas kā traucējošs faktors. Nepamatota ir vēlāk tapušās iekrāsojošās epidermizācijas ieskatīšana vēsturē, Āfrika nepavisam nav tik melna, kā to iztēlojas (Reinhard, 2018, 256–258). Savukārt kolonijas raksturo reģionālas identitātes metropoles provinču robežās. Tikai koloniālisma laikā, veidojoties nacionālām valstīm, nacionālais kļūst nozīmīgs Jaunās pasaules faktors, ko vēl vairāk pastiprina dekolonizācija 20. gadsimtā.

Verdzība gan nav ignorējama Jaunās pasaules “atklāšanā” (gluži tāpat kā mūsdienīgā, modernā verdzība). Taču tā tiek īstenota citos apstākļos. Santafē “līgums” (*capitulación*) ir apliecinājums gan kristīgās ticības izplatīšanai, gan kalpošanai valdniekam un pāvestam (Huber, 2018, 83). Un šādi līgumi tikai multiplicējas. Vienlaikus tiek veidotas “kompānijas”, lai nodrošinātu “atklājumus”; anahroniski var runāt par uzņēmējdarbības uzplaukšanu. Gan ceļojumi, gan “jauno zemju apgūšana” notiek pašfinansēšanas režīmā. *Conquista* lielā mērā ir pašfinansējuma pasākums, kurā – kā jau karā – iekļaujas laupījums.³ Tajā iekļaujas arī tirdzniecība jeb komercdarbība, ko līdztekus provinču pārvaldībai uzrauga noteiktas aģentūras. Jau 1503. gadā tiek izveidots Tirdzniecības

³ Zīmīgi, ka apzīmējums “rekonkista” (‘atkarošana’) tiek izveidots 19. gadsimtā (Huber, 2018, 76) un vēlāk ieskatīts laikā, kas saplūst ar Jaunās pasaules “atklāšanu”. Līdzīgi ir ar 1932. gadā publiskoto jēdzienu “dekolonizācija” (Reinhard, 2018, 5), raksturojot politisko un nacionālo neatkarību.

nams (*Casa de contratación*), kura pilnais nosaukums (*Casa y audiencia des Indias*) gan ir precīzāks, norādot uz noteiktas “publikas” un “namu” svarīgumu Jaunās pasaules “atklāšanā”. Uzraudzīšana un līdzfinansēšana tiek īstenotas līdzvērtīgās, no jūras vienlīdz tālās pilsētās – Florencē un Seviljā. Ienākumus cita starpā nodrošina arī cilvēktirdzniecība, taču Jaunās pasaules “amerikāņi” tiek servilizēti, lai dotā mandāta ietvaros nodrošinātu “servisu” (*servicios personales*). Pret “uzticētajiem” aborigēniem izturas protekcionistiski, bet vergi ir kara laupījums (*eslavos de guerra*) vai pārpirktie – *eslavos de rescate* (Huber, 2018, 176). Turklāt vergu turēšanai ir nepieciešama licence, ar šādu “sertificēšanu” nodrošinot jaunu “komercdarbību”. Vergi tiek apzīmogoti, norādot “piesiešanas” vietu, lai nodrošinātu uzraudzīšanas sistēmu. Tomēr, neraugoties uz paplašināto biopolitikas traktējumu, Mbembe acīmredzot iezīmē būtiskus un brutālus notikumus prakšu vēsturē (hronoloģiski gan paša nenoteiktus), bet ne pārrāvumus vai pārmaiņas, kas raksturotu jauno, topošo biopolitiku.

Jaunā pasaule

Cita aina paveras gadījumā ar Bogdanovu, kad pilnā sparā jau darbojas “biopolitikas mašīna” (Agamben, 2014, 259). Jaunā pasaule tiek nevis atklāta, bet radīta, gluži tāpat kā “jaunais cilvēks”. To raksturo nevis partikulārisms vai reģionālisms, bet universālisms. Citā aspektā izvēršas arī tiesiskums, iekarošana un ar to saistītā militarizēšana – proletariāts (partijas vadībā) iekaro ne tikai Zemi, bet visu iespējamo vispārības labad. Transformējas arī Fuko minētais biopolitikas raksturojums – likt dzīvot, ļaut nomirt (Foucault, 1997, 214). Transformētās biopolitikas variantu drīzāk raksturo princips – likt dzīvot, neļaujot nomirt. Tas iezīmējas arī Bogdanova daudzpusīgajā darbībā, kuras aprises raksturojamas ar vārdiem “zinātnieks ārsts”, “rakstnieks” un “politiķis komunist”.⁴ Viņa kādreizējā popularitāte Latvijā (ne tikai Krievijas impērijā esošajā) pagaidām diemžēl atstājama bez ievēribas⁵, uzsverot viņa biopolitisko utopiju.

⁴ Komunisti, tostarp boļševiki jeb lielinieki, latviski savulaik dēvēti par kolektīvistiem, sk. tipisku piemēru: “Paklausīsimies, ko runā kolektīvistī: mēs negribam, lai būtu kapitālisti, kuriem pieder viss, lai gan pavisam nestrādā, un proletariāts, kam nepieder nekā, kā arī tas nestrādātu.” (Verners, A. (1906) *Kurp ved sabiedrības attīstība*. Cēsis: Ozols, 12. lpp.) Valodprakses arheoloģija ļautu precīzāk fiksēt ne tikai vēsturiskās transformācijas, bet arī dažādo nojēgumu nozīmi un saturu.

⁵ Popularitāte fiksējama jau latviski izdotajos tekstos: *Kur ved sabiedrības attīstība*. Cēsis, 1906 (Rīga, 1906); *Sarkanā zvaigzne*. Rīga, 1908; *Politiskā ekonomija* (Maskava, Pleskava, 1915–1920) = *Ievads politiskā ekonomikā*. Rīga, 1928; *Cilvēka ķermeņa uzbūve un dzīvības procesi*. Rīga, 1948. Romānu “Sarkanā zvaigzne” ir tulkojis Jūlijs Celms (1879–1935), viņa meklējumu saistība ar brāļa Teodora Celma (1893–1989) filosofiskajām atziņām joprojām nav pētīta.

Romānā “Sarkanā zvaigzne” (1908)⁶ iezīmētā biopolitiskā utopija atveidojas arī paša Bogdanova praktiskajā darbībā un sabalsojas ar viņa tektoloģiju (vadībzinātni), nodrošinot dinamisku līdzsvaru. Jau romānā viņš apraksta asinspārliešanu, kuras rezultātā vēlāk pats arī iet bojā. Romānā “konsekventais strukturālists” (Undusks, 2016, 47) propagandē savas tektoloģiskās idejas un turpina to darīt arī kā proletāriskās kultūras virzītājs. “Māksla ar dzīvu tēlu starpniecību organizē sociālo pieredzi ne tikai izziņas sfērā, bet arī jūtu un centienu sfērā. Tāpēc tā ir kolektīvo spēku organizēšanas varenākais spēks.” (Undusks, 2016, 39) Komunistiskie centieni sabalsojas ar biokosmismu un kosmokrātiju, par ko raksta filosofs Valerians Muravjovs (1885–1930/1932).

Krievijā “kolektīvais dievs” un “jaunais cilvēks” (*homo novus, kainos anthrōpos*), saglabājot reliģisko kontekstu (1. Kor. 15: 39, 44, 47; 49: 51–53; 2. Kor. 4: 16), gūst dažādu izvērsumu (Tetzner, 2013). Iecerētajā komunismā cilvēks tiešām ir jauna radība jeb kreatūra (*kainē ktisis* – 2. Kor. 5: 17), kam romānā “Sarkanā zvaigzne” marsiešu aprakstā pat grūti fiksējamas dzimumatšķirības. Arī agrīnajā komunistiskajā eksperimentā (gluži kā kristietībā) uzsvars ir uz bezdzimumību. Starp kolektīvistiem Bogdanovu un Ļeņinu pastāv uzskatu atšķirības, kas acīmredzot arī nodrošina komunisma diskursīvās prakses “dinamisko līdzsvaru”. Ļeņins pret Bogdanovu vērsās pamfletā “Materiālisms un empiriokriticisms” (1909), Bogdanovs atbild ar darbu “Lielā fetišisma krišana” (1910). Ļeņina pamflets ilgstoši ir traktēts kā darbs par izziņas jautājumiem, kaut gan principā tas ir politiski teoloģisks traktāts, kas politiskajam dadaistam un situacionistam nodrošina terora izmantošanas pamatotību. Savukārt Bogdanovam priekšplānā acīmredzot ir organizatoriskā jaunas pasaules veidošana, iekļaujoties plašākā tradīcijā. Tās aizsākumos ir “krievu kosmists” Nikolajs Fjodorovs (1829–1903) ar savu “kopīgās lietas filosofiju” (tās trešais sējums vēlāk daļēji tiek publicēts Rīgā 1934. gadā). Fjodorovam svarīga ir aktīvā “augšāmcelšana”, savukārt Bogdanovs cenšas vispār nepieļaut nāvi. Jaunais cilvēks ar tā ķermeni tiek ne vien izspēlēts biopolitiskās utopijās, bet arī izstrādāts bioloģijā un proletāriskajā (rases) higiēnā. Jau pirms Bogdanova cilvēkdzimtu ir centies uzlabot ārsts Vasilis Florinskis (1834–1899)⁷, šādi centieni raksturo arī Eksperimentālās bioloģijas institūta (1917–1938) darbību. Aleksandrs Serebrovskis (1892–1948) publicē grāmatu “Antropoģenētika un eigēnika sociālistiskajā sabiedrībā” (1929), ievieš jēdzienu “genofonds” un sapņo par ģenģeogrāfijas

⁶ *Красная звезда*. Санкт-Петербург, 1908 (1919); Москва, 1922. Sk. arī: Stites, Richard. (1989) *Utopian Vision and Experimental Life in the Russian Revolution*. New York: Oxford UP.

⁷ Sk.: Флоринский, В. М. (1866) *Усовершенствование и вырождение человеческого рода*. Санкт-Петербург: Дело.

izveidi. Šādi aizsāktu turpina Nikolajs Kozlovs (1872–1940), Jurijs Filipčenko (1882–1930), Viktors Bunaks (1891–1979) u. c. “Jaunā cilvēka” ķermeni ne tikai cenšas uzlabot, to mēģina aizstāt ar pilnīgi jaunu.

Krievu kosmisma un komunisma diskursīvā prakse (arī bioloģiskā) tā savērpjas, ka brīžiem nav atšķirama. Var gan norādīt uz dažām iezīmēm, kas šo diskursīvo praksi kopumā atšķir no Jaunas pasaules “atklāšanas”. Veidojamajā jaunajā komunistiskajā pasaulē nav pieļaujams ienaidnieks, proti, ienaidnieks jau ir uzdots un iznīcināms. Tāpēc kara jeb izņēmuma stāvoklis principā ir nepārtraukts. Šādi kļūst nepieciešams nevis vienkārši militārisms, bet vispārēja bellizācija. Izsakoties vissavienības “pagasta vecākā” vārdiem: “Mums nepieciešams visus iedzīvotājus bellizēt (*военизировать*).” (Селищев, 2003, 133)⁸ Ienaidnieki ir deportējami uz ārzemēm, patriecami kosmosa ārēs (kā tas, piemēram, atainots filmā “Starpplanētu revolūcija”, 1924)⁹, vai arī kosmos ir iekarojams un kolonizējams, lai nodrošinātu jauno pasauli.

Pastāv nevis viena pasaule, bet divas pasaules, no kurām jāizveido viena – jaunā pasaule. To nodrošina proletariāts, kura priekšgalā ir avangards – kolektīvistu partija, kas rada arī pašu proletariātu. Šādā avangardismā sajūdzas dažādas diskursīvās prakses – militārās, politiskās, mākslinieciskās, terapeitiskās u. tml. (Šuvajevs, 2001, 25–30). 19. gadsimta sākumā par šādu avangardu uzskata māksliniekus, tomēr drīz vien tos aizstāj “producētāji” – proletariāts, kuram, kā drīz vien atklājas, vajadzīgi “inženieri” un “menedžeri” jeb vadītāji, kuru “zinātni” arī izstrādā Bogdanovs. Proletariāts ir ne tikai neapzinīgs, tas ir noārdāmās vecās, otrās pasaules pastāvīgā ielenkumā, nodrošinot vispārējo neirotizāciju un “mazā kara”, partizānu kara un terorizēšanas taktikas izmantošanu. Apzinīgumu ievieš boļševiki – mazākums, kas sevi izliela par vairākumu. Viņi transformē jūdaiski kristietisko reliģiju par jauno politisko reliģiju (Gentile, 2001), kurai jācaurauž viss dzīves masīvs. Šī diskursīvā un nediskursīvā prakse ir totāla, nodrošinot jauno kārtību – *novus ordo seculorum*.¹⁰ Vienlaikus šādi iezīmējas deklasēšanas nepieciešamība – no sadalīšanas un pārdalīšanas šķirās

⁸ Citāts no Afanasija Seļiščeva (1886–1942) pārpublicētā darba: Селищев, А. М. (1928) *Язык революционной эпохи. Из наблюдений над русским языком последних лет 1917–1926*. Москва. Par cīņas, kara un valodas sasaisti – Селищев, 2003, 123–133.

⁹ Меркулов, Ю. *Межпланетная революция*. Par kosmosa kolonizēšanu raksta Fjodorova skolnieks Konstantīns Ciolkovskis (1857–1935), Rīgā dzimušais Frīdrihs Canders (1887–1933) cenšas to nodrošināt organizatoriski un tehniski, bet viņa līdzgaitnieks Sergejs Koroļovs (1907–1966) to paveic arī praktiski. Mūsdienīgā atbalss ir tagadējās Krievijas Gaisa kosmosa spēku (GKS) pastāvēšana.

¹⁰ Var norādīt, bet ne patlaban aplūkot, ka 19., 20. gadsimtā reliģiskajā ziņā izveidojas situācija, kuru vispārīgi var raksturot šādi: Krievijā dominē jaunā politiskā reliģija, (Ziemeļ)Amerika (*sic!*) ir reliģiozākā no industriālajām zemēm, savukārt Latīņamerikā svarīga loma ir atbrīvošanās teoloģijai.

(Krievijā proletariātu vēl ir nepieciešams radīt) līdz deklasēšanai burtiskā nozīmē. Šādi tiek veicināta veidojamās un kriminālās pasaules saplūšana, kas atveidojas arī valodiskajā praksē (Селищев, 2003, 45, 107–119). Tāpēc acīmredzot arī ir nepieciešama permanenta revolūcija¹¹, kas nodrošina dinamisko līdzsvaru. Šādi gan modificējas biopolitikas princips, šādā režīmā vairs neļauj ne dzīvot, ne nomirt. Toties masas šādi ir uzturamas nemitīgā spriedzē, kolektīvie cilvēki šādi iespēj citādi neiespējamo (industrializāciju, jaunās pasaules celtniecību u. tml.). Tā ir iznīcinātāju un iznīcināšanas pasaule¹², kad tiek radīta “Jaunā pasaule”, kuru raksturo nemirstība, tāpēc attiecīgo politiku arī var dēvēt par nekropolitiku.

Bogdanova centienus uzskatāmi raksturo eseja “Nemirstības svētki” (1914). Viņš raksta: “Spektrofons dzīvokļus savienoja ar teātriem, avīžu birojiem un sabiedriskām iestādēm... Katrs savās mājās varēja brīvi baudīt aktieru dziedāšanu, spoguļa ekrānā redzēt skatuvi, noklausīties oratoru runas, tērzēt ar paziņām... Pilsētu vietā bija komunistiskie centri, kur milzīgās daudzstāvu ēkās bija koncentrēti veikali, skolas, muzeji un citas sabiedriskas iestādes.” (Богданов, 2015, 320) Bogdanova vīzija par “dzīvošanas centriem” jeb noietnēm eksemplāriski atveidojas dažādos “dzīvošanas kombinātos”. No tiem var izcelt Maskavas “purvā” uzlieto Valdības ēku, kas naturāli iemieso un simbolizē izņēmuma stāvokli. Mitināšanās šādā “kopmītnē” liek “savējiem” zaudēt savas mājas, tiesības uz savu ķermeni, to iemītneka – “jaunā cilvēka” – politiskais statuss ir pakārtots konjunktūrai (Слэзкин, 2019). Citā, vēsturiski nosacītā formulējumā tas pausts šādi: “Mūsu Staļina nams, stingri uzcelts, būs tīrs no tiem.” (Ефимов, 2021, 618) Un šie “tie” ir – svešie, citi u. tml. Šie “tie” var būt arī “savējie” (individuālais politiskais statuss ir pakļauts konjunktūrai), kurus noietnēs var mēģināt vēl “pāraudzināt”, tomēr principā viņi ir iznīcināmi. Iekļaušanas un izkļaušanas mašīnērija, deklasēšana un klasificēšana iet savu gaitu, radot jauno pasauli.

Noslēgums

Mbembes un Bogdanova skatīto norišu un īstenoto darbību kontekstā var izdarīt dažus (vismaz pagaidu) secinājumus. Kolonijas Jaunajā

¹¹ Par šo jēdzienu sk.: Dahmer, Helmut. (1994) *Pseudonatur und Kritik*. Frankfurt/M.: Suhrkamp, S. 344.

¹² Sal. ar romānā “Iznīcinātājs” pausto atziņu, ka “Padomju Savienība īstenoja cilvēces divas karstākās vēlmes. Tā sasniedza visus polus, maksimālos augstumus un dziļumus, bet tikai tāpēc, lai pierādītu: polos nav iespējams dzīvot. Gluži tāpat šim nolūkam PSRS uzcēla sabiedrību, par kuru mūžam sapņoja cilvēce, uz kuru, nāvīgi riskējot, tiecās labākie prāti, lai tikai pierādītu, ka šī sabiedrība ir dzīvotnespējīga, un tad, kad tā uzcelta, tajā nav ko darīt” (Быков, Дмитрий. (2021) *Истребитель*. Москва: АСТ, с. 533).

pasaulē nav izņēmuma stāvokļa iemiestojs, tās ir Vecās pasaules turpinājums, bet pasaules ir viena. Savukārt Bogdanova gadījumā runa ir par divām pasaulēm, kas top iznīcināšanas un radīšanas, deklasēšanas procesā. Jaunās pasaules celtnieki atrodas nemitīgā aplenkumā, viņi īsteno vispārēju tainīgo karu, kura neatņemama sastāvdaļa ir izņēmuma stāvoklis. Vienā gadījumā koloniju ierīkošana ir partikulāra un reģionāla (universālisms izpaužas tikai kristietības diskursīvajā praksē). Otrā gadījumā runa ir par totālu ekspansiju, kurā pati pasaule kļūst par koloniju jeb noietni ar reģionālām, multiplicējamām kolonijām un koncentrācijas noietnēm.

Mbembe norāda, ka Jaunās pasaules kolonijās tiek zaudētas tiesības uz savu ķermeni, taču neeksplīcē šo norisi. Bogdanovs iekļaujas diskursīvajā praksē, kurā tiek veidots jauns (vai atjaunināms) ķermenis, nodrošinot tā masveidīgu fabricēšanu, disciplinēšanu un uzraudzīšanu. Un šī jaunā pasaule, kas aizsākas panoptikoniskajā Krievijā (Šuvajevs, 2015, 31–55), tiek attiecināta uz visu kosmosu un sajūdzas ar aktīvu kristietisko miroņu augšāmcelšanu. Kā vienā, tā otrā gadījumā norisinās cilvēka “piesiešana” vietai. Tehniski tas Krievijā izpaužas kā darba grāmatiņu, pasu sistēmas ieviešana u. tml. Vienlaikus visa “jaunā pasaule” ir noietne ar “komunistiskiem centriem”. Ilgstošā laikā Bogdanova aprakstītās iezīmes kļūst par tipiskām biopolitikas iezīmēm, kaut arī pati biopolitika var reģionāli variēties.

Bibliogrāfija

- Agamben, Giorgio. (2014) *L'uso dei corpi*. Vicenza: Neri Pozza.
- Bartolozzi, Francesco. (1789) *Richerche storico-critiche circa alle scoperte d'Amerigo Vespucci*. Firenze.
- Castel, Robert. (1994) “Problematization” as a Mode of Reading History // Ed. by Jan Goldstein. *Foucault and the Writings of History*. Cambridge: Blackwell, pp. 237–252.
- Delgado, Mariano. (2011) *Stein des Anstosses. Bartolomé de Las Casas als Anwalt der Indios*. Sankt Ottilien: EOS.
- Erdheim, Mario. (1994). *Psychoanalyse und Unbewusstheit in der Kultur*. Frankfurt/M.: Suhrkamp.
- Fernández-Armesto, Felipe. (2007) *Amerigo. The Mann Who Gave his Name to America*. New York: Random House.
- Foucault, Michel. (1972) *Histoire de la folie à l'âge classique*. Paris: Plon.
- Foucault, Michel. (1994) *Dits et écrits*. Paris: Gallimard. T. 4. Nr. 350.
- Foucault, Michel. (1997) *“Il faut défendre de la société”*. Paris: Gallimard.
- Gentile, Emilio. (2001) *La religioni della politica. Fra democrazie e totalitarismi*. Roma: Laterza.
- Huber, Vitus. (2018) *Beute und Conquista. Die politische Ökonomie der Eroberung Neuspaniens*. Frankfurt/M.: Campus.

- Lipponcott, Kristen. (1996). *The Art of Cartography in Fifteen-century Florence* // Mallett, Michael; Mann, Nicholas. (Eds.) *Lorenzo the Magnificent: Culture and Politics*. London: Warburg Institute.
- Losurdo, Domenico. (2005) *Contro storia del Liberalismo*. Roma: Laterza & Figli.
- Mbembe, Achille. (2014) *Nekropolitik* // Folkers, Andreas; Lemke, Thomas. (Hrsg.) *Biopolitik. Ein Reader*. Berlin: Suhrkamp, pp. 228–273.
- Reinhard, Wolfgang. (2018) *Kleine Geschichte des Kolonialismus*. Stuttgart: Kröner.
- Schmitt, Carl. (1974) *Der Nomos der Erde im Völkerrecht des Jus Publicum Europaeum*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Servantess Saavedra, Migels de. (1979) *Dons Kihots*. M. Ķempes tulk. Rīga: Zvaigzne, 2. daļa.
- Šuvajevs, Igors. (2001) *Ādļers un eksistences tehnikas* // Ādļers, Alfreds. *Individuālpsiholoģija skolā*. Rīga: Zvaigzne, 5.–43. lpp.
- Šuvajevs, Igors. (2015) *Krievijas homo imperii (ģenealoģiskas piezīmes)*. Rīga: FSI.
- Tetzner, Thomas. (2013) *Der kollektive Gott. Zur Ideengeschichte des "Neuen Menschen" in Russland*. Göttingen: Wallstein.
- Undusks, Jāns. (2016) *Boļševisms un kultūra*. M. Grīnbergas tulk. Rīga: Neputns.
- Богданов, Александров. (2015) Праздник бессмертия // *Русский космизм*. Под ред. Б. Гройса. Москва: Ад Маргинем Пресс, с. 320–333.
- Ефимов, Михаил; Смит, Джеральд. (2021) *Святополк-Мирский*. Москва: Молодая гвардия.
- Селищев, Афанасий. (2003) *Труды по русскому языку*. Москва: Языки славянской культуры. Т. 1.
- Слѣзкин, Юрий. (2019) *Дом правительства. Сага о русской революции*. Москва: АСТ. (Slezkine Y. *The House of Government. A Saga of the Russian Revolution*. Princeton: Princeton University Press, 2017.)